
Ivica Šola

RENARATIVIZACIJSKA
DESTRUKCIJA VUKOVARSKJE
EPOPEJE

Uvod

U političkom i medijskom smislu mnogo toga se posljednjih dvadeset godina dogodilo s obzirom na percepciju događaja tijekom agresije i okupacije Vukovara. Mnoge od tih percepcija imaju karakter falsifikacije izvornih tragičnih događaja motiviranih ideološkim, obavještajnim i geopolitičkim čimbenicima vezanim za „ovaj prostor“. Te falsifikacije nazvat ćemo „renarativizacijskom destrukcijom“ vukovarske tragedije. Kada se medijski ili politički iščitavaju, one nemaju stihijski karakter nespretnih izjava pojedinaca, kulturne ili estetske proizvoljnosti te trenutačnih međunarodnih političkih preslagivanja i interesa, već ukazuju na racionalno definirane strategije u kojima se jasno iščitavaju politički, estetski ili ideološki predlošci koji se već nekoliko desetljeća razvijaju i provode s većom ili manjom uspješnošću. Od strategija sekundarne viktimizacije i banalizacije preko strategija relativizacije i obrtanja teza preko strategija bratoubilačkog rata do strategija otezanja pravde i selekcioniranja krivaca, ta renarativizacijska konstrukcija ima karakteristike i moralne perverzije u kojima žrtve nestaju s vidika prekrivene maglom medijske, pravosudne ili političke (re)konstrukcije zbilje u kojoj se brišu razlike između žrtava i zločinaca, između agresora i napadnutog, između interpretativne fantazije i zbilje. Prije nego krenemo u iščitavanje samih strategija definirat ćemo pojam renarativizacije i smjestiti ga u konkretni kontekst ratnih događanja. U članku nastojimo spojiti teorijsko znanstvena i novinarska istraživanja fenomena.

1. Naracija i renarativizacija, identitet i povijest između istine i krivotvorenja

Padom grčkog supstancijalizma narativ postaje novi topos identiteta, kako dijagnosticira Ricoeur: „Filozofija bi trebala biti oslobođena od lažnih problema proizišlih iz grčkog supstancijalizma. Narativni identitet odbija aut – aut supstancijalizma: ili nepromjenjivost bezvremenske jezgre, ili raspršenost u impresije, kako se može vidjeti kod Humea ili Nietzschea“.¹ U toj paradigmi bivstvovanje i pripovijedanje korespondiraju.² Pri tome afirmacija narativa kao toposa identiteta i jestanja ne znači relativizam i negiranje činjenica ili postmoderni frivolni ludizam, već proces koji je Adriana Cavarero nazvala „Odisejev paradoks“, koji ima dvije

1 RICOEUR, P. (1997.), *La persona*, Morcelliana, Brescia, 68.

2 Usp. ARENDT, H. (1991.), *Vita activa*, August Cesarec, Zagreb, 155-156.

karakteristike.³ U jednoj od najljepših scena *Odiseje*, Odisej se inkognito pojavljuje dok slijepac pjeva o njegovim herojskim djelima, o trojanskom ratu i njegovim pothvatima čija slava odjekuje do nebesa. Odisej pak, skriven ispod plašta, dok sluša pripovijedanje o sebi, zaplače. „Nikada prije nije plakao, komentira tu scenu Hannah Arendt, ni kada su se te činjenice, o kojima sada sluša pripovijest, realno događale. Tek slušajući priču on shvaća njihovo puno značenje“.⁴ Prva je karakteristika Odisejeva paradoksa, prema Cavareru, da je identitet i povijest uvijek povjeren Drugom koji pripovijeda priču uz pomoć koje pridolazimo sebi, njegov pogled nas određuje.⁵ To pak ne znači da je pripovjedač „inovator“ nego, a to je druga karakteristika paradoksa, da priča o Odiseju zapravo nema autora, ona je jednostavan rezultat njegova djelovanja, dogođenoga. Pripovjedač i njegov pogled dolaze naknadno, njegov pogled je, kao uostalom i pogled povjesničara, retrospektivan, ali nije proizvoljan. U tom smislu činjenicu da o Odisejevim pothvatima pripovijeda slijepi „promatrač“ treba shvatiti kao metaforu, stavljanje, husserlovski govoreći, samoga sebe u zgrade što je više moguće.

U Odisejevom paradoksu, suprotno postmodernom relativizmu, sačuvan je tako narativni identitet egzistencije i ljudskih događaja, kao i postuliranje Drugog u njegovoj presudnoj važnosti za identitet i jestanje, ali se ne sklonjava u relativizmu i ludizmu interpretativizma jer povijest Odisejevih pothvata nema autora, ona je proizvod samih njegovih akcija, činjenica, koje pripovjedačev pogled i govor dovode na vidjelo i samom glavnom akteru koji nad njima zaplače, samospoznaje se u svojoj dubini vlastitih čina i identiteta svoje povijesti.

Narativizacija je ključan pojam povijesne egzistencije pojedinca i naroda, pri čemu ona ne isključuje reviziju, ponovni pogled nekog „slijepog“ pripovjedača jer dogođeno i faktično uvijek mogu zasjati u novom svjetlu, kao i u svjetlu novonadeđenih činjenica koje su sidro svake pripovijesti kako se ne bi pretvorila u nietzscheanski skup impresija. Tako će Pareyson u svojoj hermeneutici reći kako „nema interpretacije koja ne bi radila o istini, kao što nema istine koja ne bi bila interpretacija“⁶ te na taj način, jednako kao bezvremenski supstancijalizam, odbija i postmoderni relativizam u pristupu interpretacije događaja. U ovom kontekstu, nasuprot povijesnim re-vizijama, pojam re-narativizacije rabić ćemo u negativnom, manipulativnom kontekstu, kao nasilje nad činjenicama i moralnu perverziju, pogotovo kada ga stavimo u koloplet medijsko-političko-obavještajnih intriga koje karakteriziraju ratna događanja, na poseban način ona vezana uz agresiju na Hrvatsku.

U knjizi *Užitak kao politički faktor*⁷ Slavoj Žižek analizira kako je re-narativizacija ratova na Balkanu devedesetih godina prošlog stoljeća bila izvedena od strane dijela međunarodne zajednice, pri čemu je bitno uočiti sljedeće: dok se pervertiraju činjenice i relativizira odgovornost za pokolje i rat, on još traje, dakle ta re-narativi-

3 Usp. CAVARERO, A. (1997.), *Tu che mi guardi, tu che mi racconti. Filosofia della narazione*, Feltrinelli, Milano.

4 ARENDT, H. (1987.), *La vita della mente*, Bologna, 221. Cit. prema: CAVARERO, A., *Tu che mi guardi, tu che mi racconti. Filosofia della narazione*, 27.

5 Usp. CAVARERO, A., *Tu che mi guardi, tu che mi racconti. Filosofia della narazione*, 31.

6 PAREYSON, L. (1971.), *Verità e interpretazione*, Mursia, Milano, 53.

7 ŽIŽEK, S. (2001.), *Il godimento come fattore politico*, Raffaello Cortina, Milano, 27-31.

zacija ima jasne elemente političke strategije koja tragediju treba pretvoriti u farsu. Tako Žižek, kojemu nerijetko to i nije svojstvo, brani činjenice, stvarnost od interpretativne fantazije, te piše: „Prema nekim dokumentima nedavno objavljenim, engleski general Michael Rose, šef snaga UNPROFOR-a u Bosni, imao je nesumnjivo ‘tajni zadatak’ u Bosni: pod izlikom očuvanja mira među takozvanim ‘zaraćenim stranama’, njegov zadatak bio je i onaj da optuži Hrvate, kao i muslimane (za suodgovornost za ratnu tragediju u Bosni). Tako, odmah nakon pada Srebrenice, Roseove službe iznenada ‘otkrivaju’ na sjeveru Bosne tijela Srba presumptivno masakriranih od strane muslimana, a njegov (Roseov) pokušaj posredovanja između muslimana i Hrvata u stvari je proizveo konflikt među njima. Ti diverzivni manevri bili su usmjereni k stvaranju percepcije sukoba kao ‘plemenskog rata’, kao građanskog rata svih protiv svijtu u kojem su ‘sve zaraćene strane jednako krive’“. ⁸

Umjesto jasne osude srpske agresije na jednu međunarodno priznatu državu, piše Žižek, takav pogled na rat u Bosni i Hercegovini trebao je pripraviti put za pacifikaciju koja bi pomirila „zaraćene strane“. Od suverene države i žrtve agresije Bosna je postala kaotično mjesto u kojem „ludi gospodari rata na svim stranama“ izivljavaju svoje povijesne traume preko leđa žena i djece. U temelju te renarativizacije zapravo se krije točka gledišta Slobodana Miloševića, koji je tvrdio kako mira u Bosni neće biti ako se okrivljuje samo jedna strana, ona srpska, dok „Zapad preuzima ulogu neutralnog suca koji se treba izdići iznad lokalnih plemenskih sukoba“. ⁹

Prema Žižekovoj analizi, ključna stvar u Roseovom „tajnom ratu“ u korist Srbije krajnji cilj nije bio promijeniti odnos snaga na terenu za stranu srpskog agresora nego stvoriti platformu za različitu narativnu percepciju situacije pri čemu je stvarna situacija rata trebala biti zamijenjena ideologiziranom renarativizacijom. Tako je počela depolitizirana interpretacija rata u Bosni pa se, umjesto o agresiji jedne suverene države na drugu, počelo govoriti o „humanitarnoj katastrofi“ te Žižek tu perverziju naziva „humanitarna renarativizacija ratova na Balkanu“. ¹⁰ Ključan događaj u toj renarativizaciji bio je Mitterrandov posjet Sarajevu 1992. u jeku najvećeg bombardiranja i masakra na tržnici. Naime, dok su Sjedinjene Američke Države ozbiljno razmišljale o bombardiranju srpskih snaga koje su držale Sarajevo u obruč, Mitterrand je praktično kao tjelesni štit spriječio takvu akciju. Dok je, prije Mitterrandovog posjeta, rat u Bosni bio percipiran politički, kao agresija, i interpretiran političkim jezikom, nakon Mitterrandova posjeta naglasak je stavljen na humanitarni aspekt: tamo dolje bijesni plemenski rat, a Mitterrand iz Sarajeva šalje poruku kako je, namjesto odlučne akcije Zapada u sprječavanju genocida, potrebna humanitarna akcija jer „nedužne žrtve na svim stranama pate uslijed nedostatka lijekova, hrane i sanitetskog materijala“. ¹¹ Nakon te Mitterrandove diverzije koji je, kao general Rose, bio glasnogovornik i strateg jednog dijela međunarodne zajednice koja je išla relativizirati ulogu Srbije u događanjima u ex Jugoslaviji, potpredsjednik Bosne i Hercegovine Ejup Ganić je izjavio: „U početku smo bili

8 Isto, 28.

9 Isto, 29.

10 Isto.

11 Isto.

sretni zbog Mitterrandovog dolaska misleći da je to znak istinskog interesa Zapada za našu sudbinu. No odjednom smo shvatili da smo sami i izgubljeni“.¹² U tom trenutku Zapad preuzima nemoguću ulogu nepristranog promatrača jednog plemenskog konflikta kojem dostavlja lijekove i hranu za nevine žene i djecu dok „gospodari rata“ na „svim zaraćenim stranama“ liječe svoje historijske komplekse i frustracije. Ta percepcija Zapada u kojoj je tragedija detragedizirana i preobražena u „humanitarni problem“, kako je danas poznato i jasno nakon presude generalima Gotovini i Markaču u Den Haagu, trajala je sve do trenutka kada 1995. sudbina Srebrenice nije zaprijetila Bihaću, pa su Sjedinjene Američke Države s akcijom Olujom u dogovoru s hrvatskim državnim vrhom odlučili prekinuti tu depolitiziranu mitterrandovsku percepciju humanitarne reneatizacije i problem vratiti u „narrativ“ kojem i pripada, vojno-politički, nakon čega je i započeo Miloševićev strmoglavni pad, a daljnji masakri konačno zaustavljeni.

Budući da bi se moglo prigovoriti kako Žižek, kao filozof, nije relevantan za utvrđivanje činjenica, a iznosi snažne teze koje izravno optužuju generala Rosea i Ujedinjene narode za tragediju u Bosni i Hercegovini i Srebrenici, treba ovdje spomenuti britanskog povjesničara, sunarodnjaka generala Rosea, profesora na Cambridgeu, Brendana Simmsa, koji je na temelju dokumenata i činjenica, prije Žižeka, u knjizi *Beskonačni sat. Britanija i destrukcija Bosne*¹³ došao do identičnih zaključaka. Ovdje citiramo prvo izdanje Simmsove knjige jer već naslovnica, koja je u kasnijim izdanjima promijenjena, donosi fotografiju generala Rosea i Ratka Mladića u razdraganom druženju. Simms je otišao i korak dalje optužujući izravno i tadašnjeg glavnog tajnika UN-a Yasuhija Akashija zajedno s Roseom i cijelom britanskom politikom. Knjiga je bila od iznimne pomoći i važnosti Haškom tribunalu, kako obrani generala Gotovine, tako i optužnici protiv generala Ratka Mladića.

2. Četiri strategije reneatizacije vukovarske tragedije

Vrijednost Simmsovog istraživanja je bitna i zbog središnjeg interesa ovoga članka, zbog Vukovara, jer jasno pokazuje da su Vukovar i Ovčara bili „generalna proba“ i model na temelju kojeg su učinjeni svi potonji masakri u Bosni. Stoga ne čudi da je strategija reneatizacije Vukovara ključna u toj radu jer se njome prikriva primarnu zločinačku organizaciju ratova u bivšoj Jugoslaviji u čijoj su režiji svi ti zločini i ostvareni, to je Kontraobavještajna služba (KOS) Jugoslavenske narodne armije s generalom Aleksandrom Vasiljevićem na čelu, koji je za zločin u Vukovaru i na Ovčari do sada ostao nekažnjen. U intervjuu Radio-televiziji Srbije¹⁴ tadašnji ministar obrane SFRJ general Veljko Kadijević, koji je od kaznenog progona pobjegao u Moskvu gdje mu je udijeljeno rusko državljanstvo, potvrdio je ono što su autori poput Simmsa odavno utvrdili, da je KOS s Vasiljevićem na čelu

12 Isto, 30.

13 Usp. SIMMS, B. (2001.), *Unfinest Hour: Britain and the Destruction of Bosnia*, Penguin Books, London.

14 <http://www.e-balkan.net/drustvo-svijet/10706-qmesi-je-predlagao-da-uhapsimo-tumana-i-miloevia-i-ouvamo-jugoslavijuq-.html>

bio glavni organizator pokolja na Ovčari kao i organizacije logora; metoda i scenarij koji su potom na identičan način primijenjeni drugdje u Bosni, s uvijek istim prepoznatljivim rukopisom KOS-a. Ako su pak metode torture i likvidacije koje su se dogodile u Vukovaru postale matrica tako je i renarativizacija vukovarske tragedije model za cjelokupnu reinterpetaciju ratova na prostoru bivše Jugoslavije. Riječ „strategija“ rabimo stoga što se ne radi o stihiji nego o planskom rastakanju činjenica i dogođene stvarnosti, kao što ni identičan način na koji se dogodio pokolj na Ovčari i u Srebrenici nije bio stvar stihije i slučaja. Te renarativizacijske strategije podijelit ćemo na četiri različite, pri čemu u svakoj pojedinoj postoje elementi ostale tri, dok ćemo četvrtoj, kao ključnoj, posvetiti najviše pozornosti: 1. Strategija sekundarne viktimizacije i banalizacije; 2. Strategija relativizacije i obrtanja teza; 3. Strategija bratoubilačkog rata; 4. Strategija otezanja pravde i selekcioniranja krivaca.

2.1. Strategija sekundarne viktimizacije i banalizacije

Odmah nakon pada Vukovara, prema nalogu državnog vrha RH formirana je tzv. Manolićeva komisija koja je trebala ispitati sve okolnosti pada grada, pri čemu se glavni akteri obrane, od Mile Dedakovića Jastreba do Siniše Glavaševića, optužuju kao suradnici KOS-a koji su htjeli rušiti ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske. U točki 5. Komisija zaključuje: „Posebno je u svezi s obranom istočne Slavonije i Vukovara, od samoga početka napadaja, očito djelovanje neprijatelja sredstvima specijalnoga rata. Početak takvog podzemnog rata seže još u vrijeme stimuliranja i naoružavanja srpskih odmetnika od strane JA i Republike Srbije, a nastavlja se upornim petokolonaškim i propagandnim ratom. Iz arsenala tih sredstava osobito je ubojita bila zarana plasirana teza o tzv. ustupanju ili prodaji teritorija istočne Slavonije, odnosno Vukovara. Lansirajući tu tezu, kao temeljni oslonac u pokušaju rušenja cjelokupne hrvatske demokratske vlasti, beogradski obavještajni stožer poslužio se u njezinu širenju ne samo petokolonaškim elementima nego i interesom medija za senzaciju toga tipa, ali i političkom naivnošću pojedinaca u redovima obrambenih snaga. Nedvojbeno je da politički interes određenih međunarodnih čimbenika za održavanjem politički integralne Jugoslavije dopušta – a prema obavještajnim podacima hrvatskih službi mjestimice i utvrđuje – doprinos nekih stranih obavještajnih službi na promociji Paragine političke i vojne djelatnosti, odnosno njegove javno očitovane namjere da nasilno obori legalnu vlast u Hrvatskoj. Otuda je u inozemnim diplomatskim, državnim i poslovnim krugovima, te dijelu stranih medija, česta upotreba ‘predodžbe’ kako su u Hrvatskoj na djelu znatne fašističke snage koje će uskoro srušiti legalnu hrvatsku vlast. Iz kronologije ukupnih zbivanja očito proizlazi kako je teza o ‘prodaji Vukovara’, a potom o ‘nužnom padu Zagreba, zbog pada Vukovara’, smišljenim i kontinuiranim plasiranjem među ratom pogođenim i zaplašenim stanovništvom, postupno, planski i sustavno pretvarana u optužnicu protiv hrvatske demokratske vlasti u cjelini – Sabora, Vlade i Predsjednika Republike. Činjenice nedvojbeno upućuju da su pojedini dokazani nosioci pokušaja destabilizacije i rušenja čitavog sustava hrvatske vlasti istovremeno djelovali i kao ratni profiteri, u vukovarskom slučaju

upravo na štetu uspješne obrane toga grada i okolnih naselja. Djelovanje zapovjednika obrane Vukovara Mile Dedakovića i osoba iz njegova kruga, i u tom smislu mora biti temeljito ispitano i ocijenjeno od strane nadležnih državnih tijela¹⁵.

Nakon izvješća Manolićeve komisije Mile Dedaković Jastreba je uhićen te sa suborcima teško premlaćen kao „izdajnik Hrvatske“ i „ratni profiter“. Iako su se nalazi Manolićeve komisije pokazali netočnima, ona je i danas na snazi jer Sabor te nalaze nikada nije poništio, unatoč zahtjevu samih žrtava, branitelja i zapovjednika obrane Vukovara. Premda su operativci KOS-a Radenko Radojčić (slučaj „Labrador“)¹⁶ i Mustafa Čandić (na suđenju Miloševiću u Haagu)¹⁷ do sitnih detalja opisali kako je KOS na čelu s generalom Aleksandrom Vasiljevićem vodio specijalni rat, montirao snimke, glas Siniše Glavaševića i pisma o „prodaji Vukovara“, Manolićeva komisija za to je optužila žrtve, branitelje Vukovara.

Kao da nije bila dovoljna ta tragična epizoda s premlaćivanjem Dedakovića kao „suradnika KOS-a“ prije dvadeset godina, Hrvatska je televizija kao „ekskluzivnu vijest“ i autentičnu činjenicu o 20. obljetnici pada Vukovara opet objavila istu KOS-ovsku montažu, iako su sami agenti KOS-a posvjedočili da se radi o falsifikatu, nakon čega je smijenjen urednik *Dnevnika* Zoran Šprajc. Takvim pristupima i dvadeset godina nakon tragičnih događaja i dalje se provociraju traume žrtava te ih se međusobno stalno nastoji zavaditi.

Ova strategija sekundarne viktimizacije žrtava Vukovara kulminirala je 2012. nakon što ju je ministrica Pusić dovela do banalizacije pozvavši silovane žene Vukovara da ih, žele li da njihova tragedija dobije pravo javnosti, ona primi, da se pojave na splitskoj homoseksualnoj paradi, stavljajući patnju i dostojanstvo silovanih žena žrtava rata u funkciju gay aktivizma: „Očekivala bih da one, kao žrtve nasilja, imaju solidarnost sa svim drugim žrtvama ili potencijalnim žrtvama nasilja te očekujem da budu u prvim redovima na Split Prideu“.¹⁸

2.2. Strategija relativizacije i obrtanja teza

Bivši član srpske okupacijske vlasti u Republici Hrvatskoj Vojislav Stanimirović 7. 11. 2010. u razgovoru za beogradski dnevni list *Politika* izjavio je kako nije točna teza da su Srbi započeli rat u Vukovaru, već da su se branili od terora koji su, prije srpske agresije na Vukovar, nad Srbima provodili Hrvati, pa je srpska pobuna u Hrvatskoj zapravo, prema Stanimiroviću, bila neka vrsta obrambenog

15 <http://public.carnet.hr/dragotadic/list.php?ploca=ZAKLJU%20C8CI%20KOMISIJE%20ZA%20VUKOVA&redar=28&kreda=dokument&spuzva=sve>

16 <http://www.slobodanprljak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/LABRADOR/IZJAVA%20-%20RADENKO%20RADOJCIC%203.%20DIO.pdf>

17 [http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/Milosevic/Transkripti/Transkripti%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20\(29\)/Transkrip%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20-%2011.%20novembar%202002..pdf](http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/Milosevic/Transkripti/Transkripti%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20(29)/Transkrip%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20-%2011.%20novembar%202002..pdf)

18 <http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/197583/Ocekujem-zene-u-Domovinskom-ratu-na-celu-Pridea.html>

rata, a ne agresija jedne države na drugu.¹⁹ To je zapravo teza kojom je Milošević legitimirao svoju politiku ne kao agresiju nego kao „spašavanje ugroženih Srba“, a koju Stanimirović u izvornom obliku i dalje širi i ponavlja. Ona se provlačila i pri suđenju Branimiru Glavašu kada se govorilo kako su u Osijeku prije rata masovno ubijani srpski civili. U obrazloženju presude generalu Glavašu pak hrvatski sud je potvrdio djelomično stanimirovićevsko-miloševićevske teze pišući da su se zločini koji se pripisuju Glavašu dogodili „tijekom oružanih sukoba u Osijeku“, kao da su zaratila dva osječka kvarta.

Isto obrtanje teza u slučaju Srebrenice učinio je Milorad Dodik u polemici s liderom Liberalne stranke Čedomirom Jovanovićem. Tako Dodik tvrdi: „Republika Srpska nije nastala na genocidu, jer je formirana 1991. godine, a službeno je proglašena 9. siječnja 1992. godine, a Bosna i Hercegovina priznata pet mjeseci poslije toga. Republika Srpska nastala je sa željom da se zaštiti identitet srpskog naroda. Republika Srpska nije genocidna tvorevina, ne može se svesti na Srebrenicu, to je težak zločin, ali su tamo tri godine prije toga Naser Orić i njegove snage pobili 3.500 Srba.“²⁰

Strategija relativizacije i obrtanja teza od Vukovara do Srebrenice nosi istu renarativizacijsku perverziju: agresori su bili žrtve žrtava, ili svi smo žrtve i svi smo agresori, tako da se mitterrandovski koncept „zaraćenih strana“ koje su jednako krive održao do danas snažniji nego prije, jer se provlači i kroz „politiku pomirenja“ koju provode nevladine udruge od REKOMA do Documente Vesne Teršelič, koju je predsjednik RH Ivo Josipović zbog zasluga u procesu pomirenja i „suočavanja s prošlošću“ odlikovao Poveljom Republike Hrvatske.²¹

2.3. Strategija bratoubilačkoga (građanskog) rata

Ta strategija pojavljuje se ponajviše u estetskoj formi filma, od igranih do dokumentarnih, u kojima dominira stari jugoslavenski komunistički narativ „bratoubilačkog rata“. Tako 1992., dok se još cijedila krv s vukovarskih pročelja, režiser Živojin Pavlović u razrušenom Vukovaru s Radom Šerbedžijom u glavnoj ulozi snima film „Dezertjer“ u kojem se tijekom „građanskog rata“ u Vukovaru dva prijatelja koja su voljela istu ženu nađu na suprotnoj strani, pri čemu su svi žrtve rata i tragični junaci neuspjelih ljubavi. Još intenzivnije vukovarska tragedija se kičastom estetskom renarativizacijom relativizira romantičnom filmskom pričom u filmu „Vukovar“ Bore Draškovića iz 1994., koji se predstavlja kao melodrama o ljubavi između Hrvatice i Srbina u jeku „građanskog rata“. Filmova sa sličnom renarativizacijom rata u ex Jugoslaviji ima podosta, posebno u srpskoj i bosanskoj kinematografiji. Hrvatska kinematografija, s druge strane, nije snimila nijedan igrani film o Vukovaru.

19 <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Tadic-nas-je-ohrabrio.lt.html>

20 <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/1037402/Duel+Jovanovi%C4%87+-+Dodik.html>

21 <http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/201031/Josipovic-odlikovao-zasluzne-osobe-tvrtke-i-institucije.html#UQupSPLD5qE>

Od dokumentarnih filmova valja istaknuti „Vukovar – posljednji rez“ Drage Hedla i Janka Baljka iz 2006., koji počinje tvrdnjom koja potom postaje lajtmotiv dokumentarne priče na matrici „bratoubilačkoga rata“: „U SFR Jugoslaviji od 1945. do 1991. sklopljeno je 800 000 mešovitih brakova. U njima se rodilo blizu 7 miliona dece“.²²

2.4. Strategija otezanja pravde i selekcioniranja krivaca²³

Strategija otezanja pravde počinje od početka stvaranja novih država i ne odnosi se samo na činjenicu da najodgovorniji za vukovarsku tragediju, vojni vrh JNA s KOS-om na čelu, nisu privedeni pravdi, već je to i međunarodna politika koja je otezanjem priznanja RH i negiranjem datosti propasti Jugoslavije te embargom na uvoz oružja Hrvatsku, Sloveniju te Bosnu i Hercegovinu izravno izručila Miloševićevom ratnom stroju.

Prvi oružani sukobi u Sloveniji dogodili su se usred summita tadašnje Europske zajednice (EZ), koja je brojila 12 članova. Summit je održan u Luxemburgu, koji je tada predsjedao rotirajućem Predsjedništvu EZ-a, koji je bio zaokupljen novom posthladnoratovskom kartom Europe i smanjivanjem američkog utjecaja u Europi te putem prema Maastrichtu, transformaciji tadašnjeg EZ-a prema onome što današnja Europska unija manje ili više uspješno nastoji biti – zajednica sa zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom. Tada, baš kao i danas, većina članica europskog kluba je smatrala da Europa nakon pada Zida i nestanka Istočnog bloka može sama upravljati svojom kućom. Tako, kao ni danas, nije mislila jedino Velika Britanija, koja je Lisabonskim ugovorom izuzeta iz zajedničke vanjske i sigurnosne politike EU-a, a visoka predstavnica tog najvažnijeg političkog tijela EU-a – kakve li ironije – jest britanska barunica gospođa Ashton. Protekle 22 godine su također pokazale da EU nikada neće postati „Sjedinjene Europske Države“ te da je američki utjecaj na starom kontinentu nemoguće umanjiti ili u cijelosti udaljiti. Ne ulazeći ovdje u geopolitičke, financijske ili neke druge razloge moguće „interesne potrebe svijeta“ za krvoprolićem u srcu Europe pred kraj 20. stoljeća baziranima na antagonizmu moćne Amerike i nemoćne Europe, činjenice govore da su Sjedinjene Države, prioritetno fokusirane na zaljevsku krizu, početak jugoslavenske krize dočekale sa stavom da Jugoslaviju treba sačuvati. James Baker na povratku iz Zaljeva sletio je u Beograd i dao potporu Miloševiću u „spašavanju Jugoslavije“. Europska zajednica na prve pucnjeve u Sloveniji ne reagira, ona i dalje federativnu republiku vidi kao zemlju koja će se transformirati u demokratsku, te hvali saveznog premijera Antu Markovića. Ne vidi da se padom Berlinskog zida Jugoslavija dezintegrira dok se Europa integrira. EZ bez ikakva jasnog razumijevanja ali i bez političke platforme ili protokola za rješavanje situacija s ruba rata, po njemu jedino poznatoj matrici formira trojku koja, nakon što su tenkovi JNA počeli izlaziti na ulice iz slovenskih vojarni, kreće u pohod s „mirovnom porukom“.

22 <http://www.youtube.com/watch?v=SLEJEtEUTxk>

23 Sve što slijedi u kontekstu strategije otezanja pravde i selekcioniranja krivaca dostupno je u arhivi Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju u Den Haagu. Usp. <http://www.icty.org/action/cases/4>.

Tu trojku čine Gianni de Michellis, talijanski ministar vanjskih poslova oslonjen isključivo na podatke svoje, talijanske obavještajne službe, koja je pak bila isključivo oslonjena na izvore JNA, Hans van den Broek, nizozemski ministar vanjskih poslova, oslonjen isključivo na napise u medijima, te Jacques Poss, luksemburški ministar vanjskih poslova koji će uoči odlaska u Beograd ostati zapamćen po rečenici: „Ovo nije vrijeme Amerike, ovo je vrijeme Europe“. U tadašnjoj posthladnoratovskoj Europskoj zajednici ministri Francuske i Britanije s jedne te Njemačke s druge strane, servisirane od moćnih obavještajnih službi vlastitih zemalja imaju mnogo ozbiljnije informacije.

Dvadeset i petog lipnja Slovenija i Hrvatska proglašavaju neovisnost. Njemačka to podržava na svoj pragmatičan način. Rat od nekoliko tjedana u Sloveniji završava i, naknadno se doznaje, dogovorom slovenskog i srpskog vodstva, a ne „mirovnim djelovanjem“ trojke, kako se isprva mislilo. Milošević tako pušta Sloveniju iz, pravno, još uvijek zajedničke države, ona se ionako nije uklapala u koncepciju velike Srbije odnosno Zapadnog Balkana kako je to dvije godine poslije postavio London. Britanija se tako sprema za upravljanje jugoslavenskom krizom, pa nije čudo da su njeni generali, poput Rosea, imali strateške funkcije. Već u srpnju iste godine krvavi rat kuca na vrata Hrvatske – počinje vukovarska tragedija.

Nakon što je JNA razoružala postrojbe teritorijalne obrane, Hrvatska nije bila opremljena za otpor jednoj od najjačih vojski u Europi. Tog ljeta Vijeće sigurnosti UN-a, kojim dominira britanska politika otežućih deklaracija, rezolucija i statusa quo, donosi Rezoluciju o embargu na isporuku oružja Jugoslaviji. Time se *de facto* Hrvatskoj, kao poslije Bosni i Hercegovini, osporilo svako pravo na obranu. Rezoluciju EZ-a snažno podupiru Velika Britanija i Francuska (taj se savez održao sve do 1995., do pobjede Jacquesa Chiraca) i brojne druge članice „kluba dvanaestorice“. Njemačka ostaje gotovo usamljena. Taj embargo stoga postaje glavna odrednica međunarodne politike prema ratu u Jugoslaviji. U rujnu je Vukovar već pod žestokom topničkom paljbom, grad je počeo nestajati pred očima svijeta. Tog rujna otvara se mirovna konferencija za Jugoslaviju u Den Haagu. Prije početka lord Carrington izjavljuje da se, ako se sukob želi riješiti, mora najprije postići obustava vatre te sve „zaraćene strane“ posjesti za stol.

Njegove su riječi bile jasan signal Miloševiću da je njegov krvavi plan podržan. Slobodno je mogao ići u eskalaciju rata, osvajanje teritorija kojima je poslije mogao trgovati u pregovorima. U takvim neravnopravnim okolnostima iste je godine 18. 11. slomljena obrana Vukovara.

2.4.1. Pad Vukovara i promjena percepcije Zapada

Posljedice su bile višestruko razorne: JNA se počela kretati prema Osijeku, a srbijanski agitprop kroz dnevni list *Politika* potiče JNA da nastavi brzo prema zapadu i slomi „ustaše“ prije negoli se oporave. Pad Vukovara ipak je stubokom promijenio percepciju dobrog dijela zemalja članica EZ-a koje su na sve do tada gledale kao na plemenski rat i humanitarnu katastrofu. Jedan od najvećih autoriteta za to razdoblje na čija se istraživanja ovdje dijelom oslanjamo, profesor na Cambridgeu Josip Glaurdić, u svojoj knjizi *Vrijeme Europe* piše: „Samo nekoliko

sati nakon što su prizori razorenih vukovarskih ulica doprli u domove zapadnih Europljana, raspoloženje na najvišim političkim razinama EZ-a stubokom se promijenilo. Prema izvještajima nizozemskog predsjedništva, većina država članica EZ-a sada je podržavala načelo priznanja republika koje to žele bez čekanja sveopćeg rješenja. U nizozemskom memorandumu upućenom ministarstvima vanjskih poslova zemalja članica EZ-a uvjerljivo se tvrdilo: 'Ako Zajednica prihvati gledište da se izgledi za priznanje neovisnosti republika mogu predvidjeti samo u okviru sveopćeg rješenja za svih 6 republika, bit će bespomoćna, ako jedna republika koja blokira proces za postignuće sveopćeg rješenja, istodobno osvaja teritorij. Zadaća nizozemskog predsjedništva EZ-a u cjelini, kako ju je Peter van Walsum, generalni direktor za politička pitanja nizozemskog ministarstva vanjskih poslova izrazio svom šefu van den Broeku bila je ... selektivnom i oštrom politikom izvršiti pritisak na Srbiju pa će ona prije ili kasnije biti spremna na kompromis... Znam da neće biti lako uvjeriti sve partnere, ali nepristranost nas može dovesti samo do bijednog prihvaćanja srbijanskog osvajanja i njihovih novih granica'.²⁴

Angelo Sodano, državni tajnik Svete Stolice, odmah saziva veleposlanike zemalja KESS-a akreditirane pri Vatikanu. Iznosi stav Vatikana prema kojem se u priznanje novih država mora što hitnije krenuti. To je bilo presudno za brzu promjenu stavova tadašnjih europskih lidera. Na istim pozicijama i nakon nizozemskog memoranduma i Sdanova sastanka ostaju, očekivano, samo dvije zemlje: Mitterrandova Francuska, koja i dalje stoji na „humanitarnim pozicijama“ te Velika Britanija, koja kroz usta Douglasa Hurda govori o dvojbenu odluke o priznanju.

Priznanje članica Europske unije faktično je bilo prihvaćanje datosti da se dotadašnja Jugoslavija raspala. To je naime utvrdila komisija nazvana po čelniku, francuskom pravniku Badinteru, koju je tadašnja Europska zajednica osnovala kako bi dobila i pravnu potvrdu onoga što se događa na terenu. Unatoč neskrivenim pritiscima i iz njegove matične države, Francuz Badinter ustvrdio je da središnja vlast ne funkcionira, da predsjedništvo i vlada Jugoslavije praktički ne postoje, da se vojska stavila na stranu jedne federalne jedinice, Srbije, te da treba priznati nezavisnost onih republika koje to zatraže, a da njihove granice postanu granice novih samostalnih država.

Zbog strategije otezanja pravde (pravo država na samoodređenje koje su već konzumirale sve postkomunističke zajedničke države) teško je ne ustvrditi da je sve moglo proći s puno manje žrtava, ako ih je uopće trebalo biti. Europska je zajednica poslala na teren nenaoružanu promatračku misiju koja je imala dovoljno podataka najkasnije u jesen 1991. prema kojima je Srbija pod Miloševićevim vodstvom htjela stvoriti samo proširenu Srbiju zadržavajući naziv Jugoslavija najviše zbog međunarodne javnosti. Svjedočenje jednog od promatrača, kasnije francuskog veleposlanika u Hrvatskoj, da je imao sve podatke o zločinu počinjenom u Borovom Selu 2. svibnja 1991., ali da jednostavno nije mogao vjerovati da se takvo što događa u Europi krajem 20. stoljeća, dovoljno govori o tadašnjem raspoloženju. Na žalost još i danas oni koji imaju volje mogu pročitati dokumente utjecajnih europskih političkih grupacija prema kojima je prerano priznanje Slovenije i posebice

24 GLAURDIĆ, J. (2011.), *Vrijeme Europe*, Mate, Zagreb, 354.

Hrvatske krivo za krvavi raspad Jugoslavije. Ta teza je apsurdna, ako se zna da je još daleko teži masovni zločin, pokolj osoba dovedenih iz Vukovarske bolnice na Ovčari počinjen gotovo dva mjeseca prije priznanja, pa priznanje država jamačno nije dovelo do masakra. Ako tome dodamo i tvrdnju krvnika s Ovčare, ratnog zločinca Veselina Šljivančanina, izrečenu tijekom suđenja u Haagu prema kojoj, da je samo pretpostavljao da će Hrvatska biti samostalna država, ne bi ni ratovao, onda je jasno da su svi mitovi o preranom priznanju zasnovani samo na ideološkoj zaslijepljenosti, nikako na činjeničnom stanju. Podsjetimo na kraju da su i oni koji su Hrvatskoj sigurno u tom trenutku morali biti saveznici, poput čelnika Makedonije i Bosne i Hercegovine Kire Gligorova i Alije Izetbegovića, u pismima svjetskim moćnicima molili da se odustane od priznanja Hrvatske jer bi to predstavljalo opasnost, iako su znali i morali znati da je uz ostale gradove Vukovar sadistički bio uništen, a njegovi stanovnici masakrirani, mučeni, protjerani.

2.4.2. Carla del Ponte i amnestija KOS-a razbijanjem optužnice Louise Arbour

U kasno proljeće 1992. iz srbijanskih logora je razmijenjen Z. N., čiji je identitet i danas iz ne znamo kojih razloga tajan, čovjek koji je preživio pokolj na Ovčari i donosi informacije i činjenice. Predstavnik hrvatskih vlasti dr. Kostović poslije njegovog detaljnog opisa poziva predstavnika međunarodne zajednice dr. Snowa, koji helikopterom i pod visokim mjerama sigurnosti UN-a odlazi tamo, definira lokalitet i ograđuje ga. Obavio je preliminarno plitko iskapanje i odmah naišao na ljudske kosti. Kako Srbi ne bi premjestili posmrtno ostatke, Ovčaru čuva ruski kontingent UN-a. Godinu poslije osnovan je UN-ov sud za zločine počinjene na tlu bivše Jugoslavije. Prvi glavni haški tužitelj je Richard Goldstone, poznati borac protiv aparthaida. Prve optužnice podignute su za Hrvate iz BiH, braću Kupreškić, Blaškića, Kordića i Čerkeza. Za Vukovar biva optužen tek Slavko Dokmanović, koji se objesio u svojoj pritvorskoj ćeliji. Uključivanjem Amerike u krizu u bivšoj Jugoslaviji u Vukovar dolazi Madeleine Albright, tada američka veleposlanica pri UN-u, poslije državna tajnica, a Srbi je gađaju kamenjem.

U svibnju 1995. Hrvatska provodi akciju Bljesak, a malo poslije toga se događa srebrenički genocid. Richard Goldstone trpi velike pritiske međunarodne politike da ne optuži Karadžića, relevantnog partnera u Daytonu te na Ženevskoj mirovnoj konferenciji, na što se Karadžić i danas poziva. Goldstone ipak 1995. podiže optužnicu protiv Karadžića i – daje ostavku. Na njegovo mjesto dolazi Louise Arbour. Albrightova u drugom pokušaju odlazi u Vukovar i na Ovčaru. Njezin govor poslije toga, održan u Ženevi na UN-ovu odboru za ljudska prava, danas se smatra povijesnim. Ekshumacija na Ovčari počela je tek 1996. pod patronatom generala Kleina. Louise Arbour i tužitelj Scott Williamson (u posljednjoj Bushovoj administraciji veleposlanik za ratne zločine) počinju s istragom. Trebala je to biti velika optužnica koja bi uz to simbolički predstavljala i strašne zločine počinjene drugdje u Hrvatskoj. Dokazi do kojih su došli vodili su prema cijelom krnjem predsjedništvu Jugoslavije, vrhu JNA i KOS-u. Arbour je u tom procesu u stalnom nesuglasju s čelnicima zemalja NATO saveza te nakon niza pritisaka i

neuspjelih uvjeravanja podiže optužnicu protiv Slobodana Miloševića i podnosi ostavku. Onda na scenu stupa tužiteljica Carla del Ponte i razbija izvrsnu istragu tužiteljice Arbour, razdvojivši optužnicu i poštedjevši vrh JNA i KOS-a na čelu s glavnim strategom Aleksandrom Vasiljevićem.

Svršetkom procesa mirne reintegracije 1998. SAD se počinje povlačiti, sferu svojih interesa seli na Istok, u Afganistan. Poslije Oluje britanski je utjecaj bio umanjen, točnije pritajen. U upražnjene niše lorda Owena, Cyrusa Vancea i ostalih privremeno su zasjele Hoolbrooke i ostali arhitekti Daytona. Dolazak novih laburista na vlast u Britaniji 1999. označava i veliki britanski povratak u regiju. Jedan od prvih poteza Blairove vlade prema Balkanu bio je usmjeren na jačanje ICTY-ja, koje je uključivalo kadrovanje na Tribunalu i znatno veći novac. Carla del Ponte nasljeđuje Arbour, postaje glavna haška tužiteljica, s prioritarnim zadatkom da politikom optuženja podupre politički koncept Zapadnog Balkana kao neke nove jugo-unitarističke forme maskirane postojanjem granica neovisnih država te da kroz to zamagli ulogu britanske politike u podržavanju projekta Velike Srbije. Istodobno, u Hrvatskoj dolazi do promjene vlasti. Stjepan Mesić svoj prvi predsjednički mandat počinje pogrdnim vicem o predsjedniku Tuđmanu. Temeljita istraga bivše glavne haške tužiteljice Arbour gurnuta je na dno u ladice nove tužiteljice del Ponte. I onda se događa krucijalni potez otezanja pravde i selekcioniranja krivaca za vukovarsku tragediju. Tek 2002. optužnica biva razmontirana i pretočena u dvije manje optužnice: za Ovčaru i Vukovar, čime je vrh JNA i KOS-a opet zamračen. Za prvo su optuženi Mile Mrkšić, general JNA (Srbin iz Hrvatske), pukovnik KOS-a Šljivančanin te Radić. Za Vukovar je, umjesto izravno vrha JNA i KOS-a, optužen Goran Hadžić, vođa lokalnih pobunjenih Srba, za težinu cijelog događaja sasvim bizaran skladištar iz Pačetina.

Uvriježeno je mišljenje pak da je del Ponte Vukovar namjeravala tretirati samo u zrcalu procesa protiv Slobodana Miloševića; u njegovu je optužnicu stavila aneks kojim su kao članovi udruženog zločinačkog pothvata bili apostrofirani Jović, Kostić, Kadijević i Adžić, dakle cijeli vrh JNA, ali opet nigdje Vasiljevića i KOS-a. Tako je pravda vezana uz Vukovar nakon godina otezanja i selekcioniranja krivaca dobila farsični epilog: Milošević je umro, a selektivna optužba del Ponte za Vukovar nije dostigla ni nepravomoćni pravorijek, dok su Šljivančanin i Mrkšić (Radić oslobođen) za Ovčaru dobili kaznu kakva se na Zapadu dobiva za teži oblik oružane pljačke.

Sve to jednostavno se uklopilo u veliku političku i obavještajnu sliku koja se počela stvarati neposredno nakon Oluje i koju je nažalost rijetko tko u hrvatskom političkom i javnom prostoru imao kapaciteta prepoznati. Međunarodni je tribunal za bivšu Jugoslaviju u tom smislu imao ulogu velikog arbitra, političkog kreatora kojem glavni cilj nije kazniti odgovorne za zločine počinjene tijekom rata nastalog zbog velikosrpske agresije, već demontirati velikosrpski plan. Redikulizacija procesa Šešelji i donekle Karadžić te presedan revizije pravomoćne presude za Šljivančanina konačna je faza te povijesno opasne demontaže. Kada je Žalbeno vijeće Haškoga suda Šljivančaninu povisilo kaznu sa 5 na 17 godina zatvora, Tadićeva administracija je izjavila kako će sve učiniti da tu pravomoćnu presudu ospori. Što su rekli, to su i učinili. Prihvaćeno je saslušanje svjedoka Panića, šefa stožera srbijanske vojske u Negoslavicima. On je kazao da major KOS-a nije znao

da je Mile Mrkšić (osuđen na 20 godina) povukao vojnu policiju s Ovčare kako bi pokolj mogao početi. Istodobno, Šljivančanin, osupnut sa 17 godina robije, zaprijetio je da će progovoriti i rasvijetliti stvarnu ulogu vrha JNA, a posebno šefa KOS-a Aleksandra Vasiljevića. Vasiljević, kojeg sada i DORH traži zbog mučenja i likvidacija zarobljenih u srpskim logorima (rano su se sjetili), ključ je veze i izravne umiješanosti Beograda u najveći pokolj Hrvata nakon onog na Bleiburgu 1945. Štoviše na Bleiburgu 1945. i na Ovčari 1991. iščitavamo ne sličan, već istovjetan obavještajni rukopis. Poslije samo prepisan na Srebrenicu 1995. godine.

Nesporna je činjenica da je Vasiljević 19. 11. nekoliko sati prije razvrstavanja stigao u Negoslavce. Tu informaciju ima i haško tužiteljstvo na temelju istraživanja tužiteljice Arbour. S njim je stigao i Bogdan Vujić, jedan od najiskusnijih kontraobavještajaca. Vujić je reaktiviran iz mirovine kao specijalist za sastavljanje lista i razvrstavanje neprijatelja. Tamo ih je čekao njihov major, kosovac Veselin Šljivančanin, načelnik za sigurnost operativne grupe Jug. Stoga doista nije teško zaključiti čiju je ideju Šljivančanin proveo i utvrditi njegovu krivicu za pokolj. Sudbinsku ulogu KOS-a kao režisera svih ratnih krvavih parada pokušala je neuspješno rasvijetliti u završnim riječima i obrana Mile Mrkšića. Stoga cijelu „operaciju Šljivančanin“ treba promatrati prije svega kao amnestiju institucije za koju je on radio – kao amnestiju KOS-a. Jedina nada za zadovoljenje pravde u činjenici da za Vukovar nitko nije odgovarao, tek za Ovčaru, ostaje započeti proces u Haagu protiv Gorana Hadžića. Do rata skladištar iz Pačetina, Hadžić postaje jedna od ključnih figura velikosrpske pobune u Hrvatskoj na krvavi Uskrs 1991. godine. Kraj mirne reintegracije Istočne Slavonije Hadžić dočekuje kao predsjednik oblasti pod mandatom UNTAES-a. To je bio siječanj 1998. godine. Godinu prije hrvatska vlada ga izuzima iz zakona o općem oprost. Pred hrvatskim sudovima osuđen je u odsutnosti na ukupno 20 godina zatvora. Carla del Ponte optužila ga je 2004. godine. Nova optužnica za Hadžića obuhvaća ubojstva, istrebljenja i druge ratne zločine počinjene u Vukovaru, Lovasu, Erdutu, Klisi, Dalju i drugim mjestima. Počinio je to, tvrdi tužitelj, u sklopu ujedinjenog zločinačkog pothvata pod vodstvom Slobodana Miloševića. Uz Hadžića članovi tog pothvata su i vodeći generali bivše JNA, operativci srpske obavještajne službe Jovica Stanišić i Frenk Šimatović – već optuženi pred Tribunalom, te zapovjednici srpskih dragovoljačkih odreda i četničkog pokreta i, konačno, šef KOS-a Aleksandar Vasiljević. O ratnim strahotama svjedočit će žrtve i suvremenici. Neki će svjedočiti zaštićeno. Najpozitivniji pomak u dopuni Hadžićeve optužnice su i logori na tlu Srbije. Dugo prešućivani ili negirani, ovom optužnicom prestaju biti, prije svega, tabu i politički misterij o kojima se u bilateralnim susretima izbjegava govoriti. U njih su i civili i ratni zarobljenici odvođeni nakon pada Vukovara: Stajićevo, Begejci, Sremska Mitrovica, Šid, Zrenjanin... Zatvara li se tom optužnicom konačno krug i farsa otezanja pravde? To nitko ne može jamčiti, ali dovoljno je simbolike i samokritike u uvodnim riječima tužitelja Stringera: „Časni sude, ovo je posljednja uvodna riječ na sudu za zločine počinjene na tlu bivše Jugoslavije. Posljednja, a trebala je biti prva. Prije tragedije Vukovara mi u običajnom pravu nismo imali pojam etničkog čišćenja. On je utemeljen nakon tragedije jednog razorenog, ubijenog grada“.²⁵

25 <http://www.icty.org/case/hadzic/4#ind>

U kontekstu našeg razmatranja strategije otezanja pravde i selekcioniranja krivaca, riječima tužitelja Stringera kako se radi „o posljednjoj riječi koja je trebala biti prva“ nije potreban dodatni komentar.

Zaključak: Bitka za Vukovar još traje

Gledajući četiri iznesene tragedije možemo zaključiti kako „bitka“ za Vukovar, za istinu o tragičnim događajima u njemu, još traje. Ona se vodi „drugim sredstvima“, kako onim pravosudnim u Den Haagu, na Tribunalu koji je bio ili još jest opterećen političkim ciljevima i motivima, što je posebno vidljivo u politici optuživanja bivše tužiteljice Carle del Ponte, tako i u medijsko-političkim previranjima. Renarativizacijske destrukcije vukovarske epopeje kako smo ih iznijeli, čine, smatramo, okosnicu koja će se na razne načine razvijati i produbljivati, što zahtijeva njihovo stalno detektiranje kao i historiografsku, znanstvenu valorizaciju tih renarativizacija kako bi se spriječilo da Vukovar sa svojim stanovnicima, slikovito rečeno, ne bude drugi put ubijen.